

Наливайко Лариса Романівна
*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
проректор, доктор юридичних наук,
професор, Заслужений юрист України*

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПЕРЕШКОДА СТАНОВЛЕННЮ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ

Важливою умовою становлення громадянського суспільства є забезпечення прав людини, соціальної справедливості, доступності суспільних благ. У витоках концепції прав людини знаходяться такі цінності як людська гідність, справедливість і безпека. Низка соціальних проблем перешкоджає розвитку людського потенціалу та уповільнює становлення громадянського суспільства в Україні, серед них – домашнє насильство.

Домашнє насильство є соціальною проблемою, що деструктивно впливає на різні сфери життєдіяльності суспільства. Латентність цього правопорушення зумовлює ріст невдоволення громадян ефективністю реалізації правоохоронної функції держави загалом.

Домашнє насильство постійно викликає науковий інтерес фахівців різних галузей науки (соціології, психології, педагогіки, медицини, кримінології тощо). Проблеми запобігання та протидії домашньому насильству вивчали вітчизняні науковці, серед яких: Н. Аніщук, А. Байда, А. Бова, Н. Болотіна, Л. Бойченко, В. Гальцова, Г. Герасименко, Т. Гончарова, І. Грицай, О. Дашковська, А. Джужа, О. Дудоров, Л. Єрохіна, К. Ілікчієва, Л. Кобелянська, А. Колесова, М. Лактіонова, К. Левченко, Ю. Лисюк, Т. Матюшкова, Т. Марценюк, Т. Мельник, В. Муранова, Я. Оленіна, О. Руднева, О. Старчук, М. Хавронюк, О. Харитонова, Г. Христова, Ю. Черняк, Т. Шевчук та ін. Домашнє насильство є комплексною проблемою, що впливає, передусім, на громадянське суспільство. Попередження та запобігання домашньому насильству, посилення механізмів захисту та реабілітації жертв набуває неабиякої актуальності з метою розбудови громадянського суспільства в Україні.

За даними ЮНЕСКО, домашнє насильство існує у будь-якому суспільстві, будь-якій культурі [1, с. 58]. Причини домашнього насильства мають тривалу історію та базуються на багатовікових традиціях, що в тих чи інших формах притаманні кожному суспільству. Не виключенням є і українське.

На пострадянському просторі проблемою сімейно-побутового насильства зацікавилися з кінця 1990-х. Спеціальне законодавство щодо протидії йому було прийняте у Киргизстані, Грузії, Молдові, Україні. Цьому сприяв комплекс причин: криза перебудови суспільних відносин у 90-ті роки та зро-

стання злочинності на ґрунті сімейних відносин; ратифікація ключових міжнародних стандартів (Конвенція ООН про права дитини та Декларація про викорінення насильства проти жінок); розширення інформаційних зв'язків у глобалізованому світі; робота правозахисних недержавних організацій гендерного спрямування [2; 3, с. 46-50]. У 2001 році Україна стала першою державою на пострадянському просторі, що схвалила окремий закон у сфері протидії домашньому насильству. На становлення в Україні механізму запобігання і протидії домашньому насильству вплинуло підписання та виконання низки міжнародних документів, щодо протидії цьому явищу.

Після ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій держава досягла певного прогресу у сфері сприяння гендерній рівності та розширення прав і можливостей жінок. Зокрема, було сформовано основні складові інституційного механізму забезпечення гендерної рівності, законодавчу базу було приведено у відповідність до міжнародних стандартів. Набув розвитку потужний сектор громадських організацій, діяльність яких спрямована на уповноваження та захист прав жінок і забезпечення гендерної рівності [4]. Останнім важливим кроком для України було приєднання в 2011 році до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Вона впливає на процес утвердження в Україні цілісної і загально визнаної концепції протидії домашньому та гендерно обумовленому насильству. Але, цей крок не реалізований до кінця, оскільки не відбулась її ратифікація.

Рада Європи активно закликає Україну ратифікувати Стамбульську конвенцію, що не відбувається через суттєвий супротив Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. Має місце ідейний конфлікт в середині Українського суспільства, в якому однією стороною є інститути громадянського суспільства (релігійні організації), що виступають проти ратифікації вказаної конвенції, а іншою – інститути громадянського суспільства (громадські організації, ЗМІ, благодійні фонди тощо), які наполягають на необхідності посилення механізму запобігання і протидії гендерно обумовленому та домашньому насильству.

Домашнє насильство має високий ступінь латентності. Є фактори, які створюють перепони для звернення реальних чи потенційних жертв до структур, що здійснюють заходи з протидії домашньому насильству. Це – обґрунтована занепокоєність жертв, що злочинець не буде заарештований, недовіра до правової системи, небажання відкривати свою таємницю суспільству та багато іншого [5, с. 27]. Умовою зниження латентності домашнього насильства є забезпечення ефективності інституційної системи запобігання цьому явищу, утвердження довіри громадян до поліції. Громадянське суспільство займає ключову роль у цьому процесі. Інститути громадянського суспільства активно підтримують органи державної влади та місцевого самоврядування у різних напрямках реалізації відповідної політики, а також забезпечують постраждалих більшістю необхідних послуг. Дієвість механізму запобігання та

протидії цьому явищу залежить від організації їх взаємодії.

Серед головних причин домашнього насильства відзначають: алкоголізм когось із членів родини; безкарність; виховання батьків, а також жорстокість, пережита в дитинстві [6]; психічні відхилення та захворювання; низький рівень культури та нехтування нормами моралі; незадоволеність життям; прагнення до приниження та контролю над членом родини; дискримінація за ознакою статі; низький соціальний та фінансовий стан у родині; фізична та емоційна уразливість одного з членів родини [7, с. 171]. Важливою причиною домашнього насильства є економічна нестабільність у державі, оскільки, найчастіше насилля має місце саме через незадоволеність у матеріальному стані та соціальному благополуччі [8, с. 322]. В державах, що переживають кризу та політичну нестабільність домашнє насильство прогресує.

В Україні ці проблеми ускладнюються збройним конфліктом у східних регіонах держави. Оскільки гуманітарна ситуація в областях Східної України продовжує погіршуватися, випадки гендерного насильства лише зростатимуть – як в регіонах, де відбувається конфлікт, так і на решті території України. Останнє також може бути викликано процесом ротації учасників АТО при поверненні їх додому, оскільки вони потребують професійної психологічної допомоги для подолання агресії, обумовленої військовими діями [9]. Загалом, вплив конфлікту на примноження випадків ГОН полягає у тому, що останнє використовується як метод ведення війни та дестабілізації ситуації.

Безперечно, у ланцюгу детермінантів домашнього насильства не останнє місце посідають організаційно-управлінські недоліки діяльності Національної поліції, соціальних служб, закладів охорони здоров'я, індиферентність проблемами учнів з боку педагогів і викладачів навчальних закладів. Мають місце й інші, не менш значущі, детермінанти домашнього насильства [10, с. 97]. Причиною латентності домашнього насильства, його примноження та поширення є недовіра жертв до правоохоронної та правозахисної систем. Інститутам громадянського суспільства належить ключова роль щодо повернення довіри до суб'єктів протидії домашньому насильству.

Часто виправдання насильства є наслідком гендерних стереотипів, які майже не змінилися протягом останніх років. Якщо чоловік вважає, що жінка не справляється із відведеною їй роллю, скажімо, домогосподарки, переступає установлені межі чи ставить під сумнів його права, ставиться до нього, з його суб'єктивної точки зору, неповажливо, то він може відповісти насильством [11]. У державах з високим рівнем розвитку громадянського суспільства, гендерної рівності та гендерного паритету, домашнє насильство має порівняно нижчий рівень, ніж у державах з прогресуючою гендерною сегрегацією. Громадянське суспільство здатне формувати об'єктивне розуміння індивідами проблеми домашнього насильства, протидіяти стереотипам у цій сфері. Підвищення потенціалу інститутів громадянського суспільства в Україні можливе через залучення лідерок/лідерів інститутів громадянського суспільства для зміцнення запобігання та протидії домашньому насильству.

Стереотипи є спрощеною формою оцінки та реагування на домашнє насильство. В таких стереотипах помітні гендерні аспекти та відсутня будь-яка обґрунтованість. Стереотипи, в тому числі і щодо домашнього насильства, існують за певними законами, одним із них є закон збереження стереотипів, який проявляється у тому, що стереотипи можуть відтворюватись через такі елементи духовного життя, як: традиції, звичаї, система виховання, освіти, навіть тоді, коли матеріальні умови життєдіяльності людини, що їх породили, вже суттєво змінилися. Сила духовного чинника досить велика і їй можна протиставити лише таку нову реальність, яка потребує свідомості та поведінки, адекватних іншим програмам взаємодії людини з середовищем її існування. Якщо колишній стереотип продовжує активно відтворюватись, то він починає гальмувати самі зміни, які відбуваються у системі практичних відносин людей та створеним людством світом матеріальної та духовної культури [12, с. 37]. Це ж правило діє і у випадку з домашнім насильством.

Отже, у механізмі запобігання і протидії домашньому насильству домінуюче місце має займати діяльність інститутів громадянського суспільства з подолання, зміни, усунення стереотипів що оточують це явище. А ні досконале законодавство, а ні ефективна інституційна система не забезпечать зниження латентності домашнього насильства, якщо жертва буде відчувати суспільний осуд, а дії кривдника будуть систематично виправдовувати.

З метою запобігання і попередження домашнього насильства, а також подолання його наслідків держави намагаються розробити ефективну нормативно-правову основу та побудувати дієву інституційну систему. При цьому, ІГС створюють інструменти та нові підходи щодо протидії домашньому насильству, які користуються довірою громадян. Тому, їх діяльність потребує всебічної підтримки і визнання органами публічної влади. Розвиток потенціалу інститутів громадянського суспільства є передумовою становлення громадянського суспільства, що дозволить гарантувати права людини в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навч. посіб. К. : ДЦССМ, 2002. 132 с.
2. Галай А. О. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія. Київ: КНТ, 2014. 160 с.
3. Грозовський І. М. Світовий досвід запобігання домашньому насильству (історико-правовий аспект). *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.
4. Україна. Національний огляд виконання Пекінської декларації та Платформи дій (1995 р.) та заключних документів 23-ї спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 р.) у контексті 20-ї річниці четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок та ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій у 2015 р. URL: <http://www.mil.gov.ua/content/gender/Pekinska%20deklaracia.pdf>
5. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Укладачі: Мустафаєв Г.Ю., Довгаль І.І. Київ, 2011.

192 с.

6. Циганчук Т. В., Лях Д. Д. Причини та наслідки насильства над жінкою в сім'ї. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3530/1/2.pdf>
7. Шрамко С. С. Щодо об'єктів запобіжного впливу у сфері протидії домашньому насильству. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.
8. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук. Дніпро, 2018. 543 с.
9. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців сектору безпеки. Київ, 2017. 264 с.
10. Колодяжний М. Г. Стратегії запобігання домашньому насильству в Україні. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.
11. Сукмановська Л. Домашнє насильство: дослідження актуальної проблеми сьогодення. *Юридичний вісник*. 2014. №4. С.215-219.
12. Блинова О. Є. Роль соціальних стереотипів у регуляції поведінки особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2013. Т. 2. №10(91). С. 37-41.

Горяченко Руслан Іванович

Управління дотримання прав людини

Національної поліції України,

начальник управління, полковник поліції

Дмитращук Олена Станіславівна

Головне управління Національної поліції

в Кіровоградській області,

сектор кримінальної поліції

Добровеличківського відділення поліції

Новоукраїнського відділу поліції,

оперуповноважена сектору

ДИСКРИМІНАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Питання дискримінація гендерної рівності на теперішній час досі залишається актуальною проблемою, оскільки вона не перестає бути темою різноманітних досліджень у багатьох країнах світу та використовується у всіх сферах суспільного життя (політичній сфері, сфері освіти, громадської думки, зайнятості та міграції).

Слово «дискримінація» означає менш прихильне поводження з людиною, ніж з іншими в аналогічній ситуації, через певні ознаки цієї людини (відмінне ставлення чи поводження, упередженість, утиск, насильство).